

การสื่อสารเพื่อสร้างความร่วมมือในการส่งเสริมกิจกรรมผู้สูงอายุ ผ่านการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น: กรณีหมอลำสินไช้¹

Communication for Promoting Elderly Activities through the Preservation of Local Culture: A Case Study of Mor Lam Sin Sai

สุนทรชัย ชอปปย²

Sunthonchai Chopyot

บทคัดย่อ

การพัฒนาเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุมีความสำคัญที่ต้องเห็นคุณค่าในตัวผู้สูงอายุ ผ่านการพัฒนา
มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมและการสื่อสาร เพื่อสร้างความร่วมมือให้เกิดการพัฒนากิจกรรมผู้สูงอายุ
โดยการใช้วัฒนธรรมเป็นฐาน บทความนี้สะท้อนภาพปัญหาในการอนุรักษ์หมอลำสินไช้และกิจกรรมของ
ผู้สูงอายุและการใช้กระบวนการสื่อสารผ่านกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผ่านเครือข่ายกลุ่ม
ผู้สูงอายุและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับพื้นที่ทั้งการสื่อสารเพื่อการพัฒนา
ก่อให้เกิดการรื้อฟื้นและสร้างการรับรู้คุณค่าของหมอลำสินไช้ในพื้นที่ เกิดกลไกการทำกิจกรรมของกลุ่ม
อนุรักษ์หมอลำสินไช้อย่างต่อเนื่อง การสร้างมูลค่าให้กับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำสินไช้ การ
พัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชนหรืออุทยานการเรียนรู้สินไช้ การทดลองปฏิบัติชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวทาง
วัฒนธรรม การประยุกต์สินไช้ผ่านสื่อการสอน (สมุดวาดภาพพระบายสินไช้และการประยุกต์ผ่านเกม) ทั้งนี้
มีผลกระทบที่เกิดขึ้นคือ ผลกระทบทางนโยบายผ่านการขยายผลทางวัฒนธรรมของหน่วยงานนโยบาย
ผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมผ่านการรวมกลุ่มและการพัฒนากลไกกลุ่มอนุรักษ์ฯ ผลกระทบทาง
วิชาการ เกิดการเรียนรู้การวิจัยรับใช้สังคมและก่อให้เกิดการสื่อสารทางวิชาการ และการเปิดพื้นที่การ
เรียนรู้หมอลำสินไช้ผ่านการสื่อสารสาธารณะในหลายระดับ

คำสำคัญ : ผู้สูงอายุ, การสื่อสาร, การสร้างความร่วมมือ, หมอลำสินไช้

¹ บทความนี้เขียนจากประสบการณ์ในโครงการวิจัยเรื่อง แนวทางการสร้างความร่วมมือขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใน
การส่งเสริมกิจกรรมผู้สูงอายุในการอนุรักษ์และประยุกต์ใช้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น : กรณีศึกษาการ
อนุรักษ์หมอลำกลอนสินไช้ ตำบลโนนฆ้อง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น ภายใต้ชุดโครงการส่งเสริมการปกครองตนเอง
ของท้องถิ่นและการกระจายอำนาจ สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ประจำปี 2562 ทั้งนี้ใช้แนวคิด
การสื่อสารมาวิเคราะห์การสร้างความร่วมมือในการบริหารจัดการท้องถิ่น ทั้งนี้การเขียนบทความนี้ใช้รูปแบบการเขียน
บทความวิชาการรับใช้สังคมโดยยึดตามกรอบการเขียนของวารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ (สกว.) และตามนิยามผลงาน
วิชาการรับใช้สังคมของประกาศ ก.พ.อ.เรื่องหลักเกณฑ์และวิธีการพิจารณาแต่งตั้งให้บุคคลดำรงตำแหน่ง ผู้ช่วย
ศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์ และศาสตราจารย์ พ.ศ. 2563

² รองศาสตราจารย์สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Abstract

The development of cultural heritage and communication to foster collaboration in the creation of activities for the elderly using culture as a foundation are crucial steps in supporting an aging society and acknowledging the worth of the aged. The challenges of maintaining the Mor Lam Sin Sai customs and activities for the elderly are discussed in this article, along with how participatory action research may be used to improve communication and bring about improvements locally. Development-related communication has sparked a resurgence and raised local knowledge of Mor Lam Sin Sai's significance, creating the framework for ongoing operations by the Sin Sai preservation group. The development of Mor Lam Sin Sai's cultural heritage, the establishment of community learning centers or the Sin Sai Learning Park, the experimentation with community-based cultural tourism, and the use of Sin Sai in educational media (like games and coloring books) have all been carried out. The effects that have taken place include academic impacts through learning research for social service, social and cultural impacts through the formation of groups and the development of mechanisms for preservation groups, policy impacts through cultural expansion by policy units, and the development of academic communication. Additionally, a few public communication channels have been established to provide information about Mor Lam Sin Sai.

Keywords: Elderly, Communication, Collaboration, Mor Lam Sin Sai

ความเบื้องต้น

ปัจจุบันหลายประเทศทั่วโลกให้ความสำคัญเรื่องการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร ซึ่งมีผลต่อกำลังแรงงานในการพัฒนาประเทศ โดยในปี พ.ศ. 2559 ประชากรทั่วโลกมีอยู่ประมาณ 7,433 ล้านคน โดยมีประชากรที่เป็นผู้สูงอายุ (ผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป) จำนวน 929 ล้านคน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 12.5 ของประชากรโลกทั้งหมด (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2559) ทวีปเอเชียเป็นทวีปที่มีประชากรที่เป็นผู้สูงอายุมากที่สุดในโลก ขณะที่ประเทศไทยถูกจัดอันดับว่าเป็นประเทศที่มีประชากรที่เป็นผู้สูงอายุมากเป็นอันดับ 3 ของทวีปเอเชีย รองจากประเทศญี่ปุ่นและประเทศสิงคโปร์ (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2559) ปัจจุบัน (ข้อมูล ณ 31 ธันวาคม 2559) ข้อมูลกรมการปกครอง ได้ระบุว่า ประเทศไทยมีประชากรที่เป็นผู้สูงอายุมากถึงร้อยละ 15.07 ขณะที่กรมกิจการผู้สูงอายุได้ชี้ให้เห็นว่าในปี พ.ศ. 2564 โครงสร้างประชากรไทยจะเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ โดยจะมีสัดส่วนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 20 ของประชากรไทยทั้งหมด (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2561)

จากสถานการณ์ที่กล่าวมาข้างต้น ประเทศไทยได้มีความพยายามในการกำหนดมาตรการรองรับหลายประการ ดังจะเห็นได้จากมีการนำเรื่องผู้สูงอายุกำหนดไว้เป็นนโยบายแห่งรัฐในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 โดยบัญญัติไว้ในหมวดที่ 6 ว่าด้วยแนวนโยบายแห่งรัฐ มาตรา 71 ระบุว่า รัฐ

พึงให้ความช่วยเหลือเด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ ผู้ยากไร้ และผู้ด้อยโอกาส ให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ และคุ้มครองป้องกันมิให้บุคคลดังกล่าวถูกใช้ความรุนแรงหรือปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม รวมถึงการให้การบำบัดฟื้นฟูและเยียวยาผู้ถูกระงับการดำรงกล่าว หากพิจารณาโดยทั่วไปแล้วผู้สูงอายุอาจจำแนกได้ 3 กลุ่มคือ กลุ่มติดบ้าน กลุ่มติดเตียง และกลุ่มติดสังคม ทั้งนี้ผู้สูงอายุกลุ่มติดสังคมเป็นกลุ่มที่มีกำลังกายที่แข็งแรงสามารถทำกิจกรรมทางสังคมและชีวิตประจำวันได้ปกติอย่างดี ซึ่งกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่สามารถสื่อสารและถ่ายทอดภูมิปัญญาที่มีแก่ผู้อื่นได้ ซึ่งสอดคล้องกับกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2559) ที่พบว่าผู้สูงอายุจำนวนมากที่ยังคงมีศักยภาพ มีความรู้ มีประสบการณ์ มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ทั้งในระดับชาติและระดับชุมชนได้ ประกอบกับการสนับสนุนให้ผู้สูงอายุดำรงชีวิตอยู่อย่างมั่นคงและมีศักดิ์ศรี ด้วยการลด “วัยคาดิ” หรือแนวความคิดเชิงลบต่อผู้สูงอายุ โดยการสนับสนุนให้กลุ่ม/ชมรมผู้สูงอายุมีบทบาทและความเข้มแข็ง ซึ่งเป็นข้อเสนอสำคัญของมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (2558) อย่างไรก็ตาม การที่ผู้สูงอายุมีการสั่งสมประสบการณ์ ความรู้และภูมิปัญญาอย่างยาวนานช่วงก่อนชีวิต หากไม่มีการสร้างการเรียนรู้หรือการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเอาไว้ องค์ความรู้เหล่านั้นก็จะหายไป รวมถึงในการพัฒนาท้องถิ่นก็ทำให้ขาดอัตลักษณ์ ซึ่งการพัฒนาท้องถิ่นย่อมต้องมีความแตกต่างกับการพัฒนาระดับชาติ เพราะท้องถิ่นแต่ละแห่งย่อมมีประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่มีความเฉพาะที่โดดเด่นในแต่ละพื้นที่ (อเนก เหล่าธรรมทัศน์, 2552: 115)

จากการสำรวจในเชิงนโยบายของรัฐพบว่าการเน้นกิจกรรมเชิงการส่งเสริมผู้สูงอายุเป็นสิ่งสำคัญ (จรัส สุวรรณมาลาและคณะ, 2548 ; จรัส สุวรรณมาลาและคณะ, 2549 ; ปิยากร หวังมหภาพร, 2551) ประเด็นที่ค่อนข้างจำกัดคือการสร้างคุณค่าแก่ผู้สูงอายุผ่านการถ่ายทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ซึ่งตามกฎหมายเทศบาลบัญญัติให้มีการส่งเสริมการพัฒนาผู้สูงอายุรวมถึงการบำรุงศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น (พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 มาตรา 50 (7) (8)) ซึ่ง 2 สิ่งนี้สามารถเชื่อมโยงให้เกิดพลังขับเคลื่อนท้องถิ่นได้ เพราะผู้สูงอายุจะมีองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญา วัฒนธรรม โดยเฉพาะวรรณกรรมท้องถิ่น และการแสดงศิลปะพื้นบ้านของแต่ละท้องถิ่น ทั้งนี้แต่ละพื้นที่ย่อมมีความแตกต่างและมีอัตลักษณ์เฉพาะตน การกระจายอำนาจ (Decentralization) ช่วยให้แต่ละท้องถิ่นสามารถหยิบยกทุนทางสังคมและวัฒนธรรมขึ้นมาสร้างเอกลักษณ์ของตนได้ สิ่งเหล่านี้คือเสน่ห์ของท้องถิ่น และการกระจายอำนาจที่ยอมรับในความแตกต่างหลากหลายของท้องถิ่น ย่อมสะท้อนความกล้าหาญของท้องถิ่นที่จะนำมรดกภูมิปัญญาที่มีในท้องถิ่นตนมาสร้างการเรียนรู้และการส่งเสริมการจัดการปกครองตนเองได้อีกด้วย

การบริหารจัดการท้องถิ่นภายใต้สภาวะปัญหาที่สลับซับซ้อนมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างความร่วมมือกันในการทำงานโดยเฉพาะการส่งเสริมบทบาทของภาคประชาชนเองในการเข้ามามีบทบาทในการดำเนินการสาธารณะอันเป็นทิศทางการทำงานที่เป็นร่วมเงาไปใหญ่ทางการบริหารโดยเฮนรี (Henry, 2018) ถือว่าการบริหารจัดการ (Governance) เป็นกระบวนการใหม่ทางการบริหารแม้ออสบอร์น (Osborne,

2010) จะไม่ค่อยเห็นด้วยเสียทีเดียวแต่ก็ได้อธิบายแนวคิดการบริหารสาธารณะภาคีแนวใหม่ไว้อย่างชัดเจน หรือการมองในมุมของการบริการสาธารณะแนวใหม่หรือ NPS ของเด็นฮาร์ด (Denhardt, J. V., & Denhardt, R. B., 2015) ซึ่งก็ให้ความสำคัญกับภาคประชาชนในการเป็นภาคีหนึ่งในการร่วมจัดบริการสาธารณะที่ไม่ใช่การรอคอยเพียงการรับบริการเพียงเท่านั้น คักคีศรีและสิทธิความเป็นพลเมืองถือเป็นฐานสำคัญในการทำงานภายใต้กระบวนการบริหารสมัยใหม่

การศึกษานี้จึงต้องการชี้ให้เห็นถึงแนวทางการบริหารสมัยใหม่โดยอธิบายการสื่อสารในเครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมกิจกรรมผู้สูงอายุในการอนุรักษ์วัฒนธรรมหมอลำลิ้นจี่อันเป็นวัฒนธรรมขนาดเล็กแต่ยิ่งใหญ่ในพื้นที่อีสาน และจะทำให้เห็นถึงการสื่อสารเพื่อการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่นต่อไป

สถานการณ์ที่เป็นอยู่เดิม

1. ยุคเริ่มต้นแห่งหมอลำลิ้นจี่ ชุมชนบ้านห้วยหว้า ตำบลโนนสัง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น เป็นชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ลาวที่มีการรักษาฮีต-คองประเพณีของอีสานไว้อย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามในชุมชนก็เชื่อว่าจะไม่ปัญหาเรื่องการเปลี่ยนผ่านยุคสมัยของผู้คนอันทำให้ศิลปะบางแขนงกำลังจะเลือนหายไปพร้อมกับศิลปิน ลิ้นจี่หรือสังข์ลิ้นจี่³ เป็นวรรณกรรมร่วมสองฝั่งโขงที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตผู้คนสูงมากในอดีต (สุนทรชัย ชอบยศ, 2562) สำหรับสื่อที่สะท้อนวรรณกรรมลิ้นจี่มีหลายรูปแบบ เช่น ผ่านการบอกเล่าเป็นนิทานวรรณกรรม ผ่านหนังประโมทัยหรือหนังตะลุงอีสาน ผ่านจิตรกรรมฝาผนัง หรือผ่านการแสดงหมอลำ ทั้งนี้ชุมชนบ้านห้วยหว้าเป็นพื้นที่ที่ไม่มีพระอุโบสถแบบอีสานโบราณที่มีจิตรกรรมฝาผนังที่บอกเล่าเรื่องราวของลิ้นจี่ เหมือนกรณีสิมวัดไชยศรี บ้านสาวะถี อำเภอมือทองขอนแก่น หรือสิมวัดสวนหวารพัฒนาาราม อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น หรือสิมวัดโพธาราม ตำบลดงบัง อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม หากแต่ชุมชนแห่งนี้มีเอกลักษณ์สำคัญที่สามารถสื่อไปยังวรรณกรรมลิ้นจี่ได้คือมี “หมอลำลิ้นจี่” ซึ่งถือเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ล้ำค่าที่ของชุมชนที่ขาดการเหลียวแล และไม่ได้มีการส่งเสริมฟื้นฟูมาก่อน ในอดีตหมอลำลิ้นจี่โด่งดังและเป็นที่รู้จักของคนในท้องถิ่นอย่างมาก อาจกล่าวได้ว่าชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนหมอลำอย่างแท้จริง เพราะมีอดีตคณะหมอลำในชุมชนถึง 5 คณะ (หมอลำลิ้นจี่ 2 คณะ (พ.ศ. 2500–2508) ต่อมาหมอลำเพลินอีก 3 คณะ(พ.ศ.2513–2515) สมกับที่กล่าวขานและทราบโดยทั่วไปว่า “ขอนแก่นเป็นเมืองหมอลำแดนแดนหมอลำ” จากประวัติศาสตร์หมอลำลิ้นจี่บ้านห้วยหว้า พบว่ามีคณะหมอลำกลุ่มแรก ๆ ที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ในราว พ.ศ. 2500 โดยมีคณะหมอลำลิ้นจี่ในอดีต 2 คณะ คือ คณะบุบับันเทิงศิลป์และคณะซารีบันเทิงศิลป์ สำหรับคณะซารีบันเทิงศิลป์และคณะบุบับันเทิงศิลป์นั้น ถือเป็นคณะหมอลำคณะแรก ๆ ของหมู่บ้านที่ได้รับอิทธิพลของ

³ หมอลำลิ้นจี่เป็นการแสดงที่บอกเล่าเรื่องราวของลิ้นจี่หรือสังข์ลิ้นจี่ตลอดทั้งเรื่อง โดยสังข์ลิ้นจี่เป็นวรรณกรรมร่วมสองฝั่งโขงที่เชื่อว่าผู้ประพันธ์คือเจ้าปางคำ ซึ่งเคยเป็นเจ้าเมืองหนองบัวลำภูในสมัยพระเจ้าสุรยวงศาธรรมิกราชของลาวล้านช้าง ลิ้นจี่เป็นชาดกนอกนิบาตบอกเล่าเรื่องราวของการเดินทางของลิ้นจี่โดยมีสีโหและสังข์ทองร่วมเดินทาง ในการตามหาอสูรมณฑาผ่าน 9 ด่านมหากัณฑ์ถูกยักษ์กุมภคณ์จับตัวไปที เมือง โฉนราษ (สุนทรชัย ชอบยศ, 2562)

การแพร่กระจายของหมอลำลิ้นไซและได้รับการฝึกหัดหมอลำลิ้นไซจากพ่อท่วย-พ่อขูลู จากบ้านท่าศาลา อำเภอนางรอง จังหวัดขอนแก่น เป็นครูผู้สอนหมอลำลิ้นไซให้แก่ทั้งสองคณะในพื้นที่บ้านห้วยหว้า จนทำให้คณะหมอลำลิ้นไซทั้งสองคณะได้ทำการแสดงหมอลำทั้งในหมู่บ้านและนอกพื้นที่ ตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2502 ทำให้เด็กเยาวชนบ้านห้วยหว้าในขณะนั้นได้รับแรงบันดาลใจมาจากการได้รับชมและรับฟังหมอลำที่เข้ามาทำการแสดงในหมู่บ้าน ทำให้เยาวชนซึ่งจบการศึกษาขั้นพื้นฐานจากโรงเรียนในสมัยนั้นมีความสนใจและกระตือรือร้นในการฝึกซ้อมเพื่อเป็นหมอลำ จนกลายเป็นแรงบันดาลใจให้กับคนอื่นๆ ภายในหมู่บ้านหันมาสนใจการแสดงหมอลำ

คณะหมอลำลิ้นไซในสมัยนั้นได้รับความนิยมอย่างมาก เนื่องจากการแสดงหมอลำมีลักษณะการแสดงที่แปลกใหม่และน่าสนใจ ซึ่งจะเป็นเพียงการลากลอนลำพื้นซึ่งลำเรื่องลิ้นไซแต่ต้นจนจบเท่านั้น โดยนักแสดงหญิงของหมอลำลิ้นไซจะแต่งกายด้วยกางเกงขาสั้นสีดำ เสื้อสีขาว และสวมหมวกสีขาว ทำให้ได้รับความนิยมจากผู้ชมจำนวนมาก จนได้รับการเรียกขานว่า “หมอลำก๊กชาขาว” อีกทั้งยังมีลักษณะการพ้อนรำที่แปลกตาไม่เหมือนกับหมอลำทั่วไป ทำให้คณะหมอลำลิ้นไซของบ้านห้วยหว้าได้รับการว่าจ้างให้ไปแสดงนอกพื้นที่หลากหลายที่ทั่วภาคอีสานแถบจังหวัดติดแถบแม่น้ำโขง เช่น จังหวัดหนองคาย โดยจะได้รับค่าจ้างประมาณ 300-500 บาท ซึ่งถือเป็นจำนวนเงินที่มากเมื่อเทียบกับค่าราคาของค่าในยุคนั้น จนกระทั่งราวปี พ.ศ. 2508 หมอลำลิ้นไซได้เริ่มเข้าสู่ความซบเซา ผู้คนนิยมลดน้อยลง เนื่องจากหลายปัจจัย ได้แก่ รูปแบบการแสดงเป็นเนื้อเรื่องเดิมเรื่องเดียวตลอดการแสดง รวมถึงการเข้ามาแทนที่ของหมอลำเพลิน ฯลฯ

2. จากหมอลำลิ้นไซสู่ยุคลำเพลิน ช่วงประมาณปีพ.ศ. 2513-2515 ได้มีการรวมกลุ่มของคณะหมอลำเพลินในชุมชนเกิดขึ้น โดยในระยะเวลา 3 ปี หมู่บ้านห้วยหว้ามีการตั้งคณะหมอลำเพลินถึง 3 คณะ ได้แก่ 1) คณะประสานเสียงซึ่งรุ่งรำเพลิน 2) คณะบุญมี ท.จันทศิลป์รุ่งรำเพลิน และ 3) คณะ ส.ขวัญใจรุ่งรำเพลิน มูลเหตุของการก่อตั้งคณะหมอลำเพลินเกิดขึ้นจากแรงบันดาลใจในการรับชมหมอลำเพลินที่เข้ามาแสดงในหมู่บ้าน ซึ่งมีรูปแบบการแสดงที่สนุกสนาน และมีความน่าสนใจกำลังได้รับความนิยมในสมัยนั้นจึงนำไปสู่การก่อตั้งคณะหมอลำเพลินภายในชุมชนบ้านห้วยหว้า ตำบลโนนซ้อ อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น ภายหลังปี พ.ศ. 2515 ก็ได้มีการยุบคณะหมอลำเพลินเนื่องมาจากสาเหตุหลายปัจจัย ได้แก่ การแต่งงานมีครอบครัวของศิลปินหมอลำ ศิลปินหมอลำมีอายุที่เพิ่มมากขึ้น การเสียชีวิตลงของคนสำคัญภายในคณะทำให้หมอลำเพลินคณะบุญมี ท.จันทศิลป์รุ่งรำเพลินต้องหยุดซ้อมการแสดงเอาไว้ นอกจากนี้การถูกขโมยลำโพงขยายเสียงซึ่งมีราคาแพงมาก ทำให้คณะ ส.ขวัญใจรุ่งรำเพลินไม่สามารถรับงานการแสดงได้ เป็นอีกหนึ่งบทสะท้อนของการเกิดขึ้นและการสิ้นสุดของคณะหมอลำเพลินภายในบ้านห้วยหว้า ตำบลโนนซ้อ อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น อันเป็นการปิดฉากของคณะหมอลำในพื้นที่บ้านห้วยหว้าอย่างสิ้นเชิง แต่ความเป็นศิลปินยังฝังอยู่กับผู้คนโดยเฉพาะผู้สูงอายุและมีศักยภาพที่จะถ่ายทอดผลงานหากแต่ขาดการหนุนเสริมอย่างเป็นระบบ

จากที่กล่าวมาจะเห็นพัฒนาการของกลุ่มศิลปินหมอลำ อย่างไรก็ตามที่ผ่านมามีชุมชนแห่งนี้ยังถือว่าขาดการสื่อสารเพื่อการพัฒนาบรรดากฎมึปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นไซ ประกอบกับการเข้าสู่สังคม

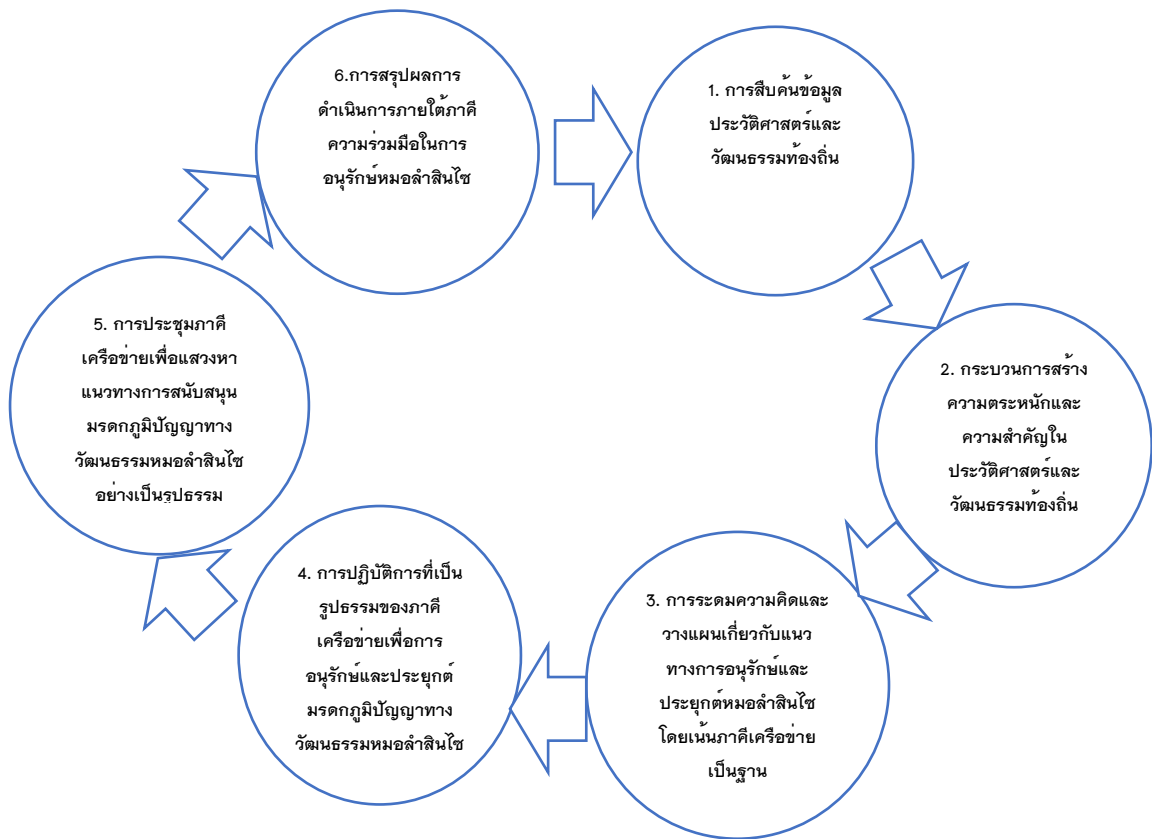
ผู้สูงอายุของตำบลโนนซ้อง ซึ่งเทศบาลตำบลโนนซ้อง (2560) มีผู้สูงอายุถึง 996 คน คิดเป็นร้อยละ 17.96 ของประชากร หมอลำลิ้นไซ้ในฐานะวัฒนธรรมที่มีในกลุ่มผู้คนในอดีตได้พัฒนาพร้อมกับการเป็นผู้สูงอายุ และวัฒนธรรมเหล่านี้กำลังสูญหายไป ผู้คนในพื้นที่เริ่มไม่รับรู้เกี่ยวกับหมอลำลิ้นไซ้ นอกจากนี้ยังขาดการรวมกลุ่มและขาดพลังในการอนุรักษ์หมอลำลิ้นไซ้ ประกอบกับการมองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ขาดมิติการเพิ่มมูลค่าให้สิ่งที่มีคุณค่า และที่ผ่านมามีนโยบายทั้งด้านวัฒนธรรมและการดูแลผู้สูงอายุ ยังไม่มีการส่งเสริมกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุในลักษณะอื่นๆอย่างกว้างขวาง (ประเด็นเหล่านี้ก่อให้เกิดการตั้งคำถามและกระตุ้น “ต่อมเอ๊ะ” ในการวิจัยตามนัยของกาญจนา แก้วเทพ, 2564) จะมีบ้างตามกลไกของรัฐที่ต้องดำเนินการตามกฎหมายซึ่งเป็นกิจกรรมโดยทั่วไป ยังขาดกิจกรรมในลักษณะการดึงศักยภาพผู้สูงอายุออกมาใช้หรือการนำทุนทางวัฒนธรรมมาใช้เพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่เท่าที่ควร หากมีการจัดกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญา ก็จะกลายเป็นกิจกรรมผู้สูงอายุในฐานะที่เป็นผู้ให้องค์ความรู้และภูมิปัญญาแก่คนรุ่นหลังได้

การที่ชุมชนในเทศบาลตำบลโนนซ้องมีหมอลำลิ้นไซ้ ซึ่งเป็นทุนมรดกทางวัฒนธรรมที่งดงามและโด่งดังในอดีตเช่นนี้ ประกอบกับคนกลุ่มนี้เป็นผู้สูงอายุที่กำลังอยู่ในช่วงบั้นปลายชีวิต มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการสื่อสารเพื่อการพัฒนาและอนุรักษ์หมอลำลิ้นไซ้โดยเน้นภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเน้นให้ผู้เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาองค์ความรู้ผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ซึ่งเป็นการวิจัยที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ตั้งแต่เริ่มตกลงที่จะทำวิจัย กำหนดปัญหา เลือกรูปแบบการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล การตัดสินใจที่จะปฏิบัติตามแผนและวิเคราะห์ผลการปฏิบัติ ดังนั้นการนำสิ่งที่ผู้สูงอายุมีเป็นทุนดั้งเดิมอยู่แล้วคือ “หมอลำลิ้นไซ้” มาใช้ประโยชน์เพื่อการสืบทอดเรื่องราวของลิ้นไซ้ ยังเป็นการส่งเสริมกิจกรรมผู้สูงอายุอันเป็นการฟื้นฟูจิตวิญญาณของชุมชนท้องถิ่นให้ยังคงรักษาไว้ ถือเป็นการสร้างท้องถิ่นที่มีชีวิตชีวากลุ่มโดยทั่วไปเกิดการพัฒนาสุขภาพใจเพราะได้สนุกเพลิดเพลิน ในขณะที่กลุ่มคนต่างช่วงวัยก็ได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชนช่วงหนึ่งที่หมอลำเฟื่องฟูและได้เรียนรู้วรรณกรรมลิ้นไซ้ ทั้งแง่คิดและมุมมองต่าง ๆ จากหมอลำลิ้นไซ้ และยังสามารพัฒนาเป็นแนวทางในการสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุผ่านการรวมกลุ่มหมอลำกลอนลิ้นไซ้ เพราะที่ผ่านมายังไม่มีองค์กรหรือหน่วยงานใดหยิบยกเรื่องราวเหล่านี้ในพื้นที่ขึ้นมาสู่การสร้างสรรค์กิจกรรมของผู้สูงอายุแต่อย่างใด หวังว่าการพัฒนาในทศวรรษใหม่จะให้ความสนใจการนำมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมาใช้เป็นฐานเพื่อเชื่อมโยงผู้คนและพื้นที่ให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

กระบวนการที่ใช้ในการเปลี่ยนแปลงและการยอมรับของชุมชนเป้าหมาย

การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) โดยใช้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นฐาน ภายใต้การสร้างความร่วมมือในการส่งเสริมกิจกรรมผู้สูงอายุเพื่อการอนุรักษ์และประยุกต์ หมอลำลิ้นไซ้บ้านห้วยหว้า ซึ่งมีภาคีเครือข่ายจากภาคส่วนต่าง ๆ ร่วมประชุมให้ข้อมูลและข้อเสนอแนะ อันเกิดกระบวนการในการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจและตระหนัก

ร่วมกันกับชุมชนรวมถึงเกิดการปฏิบัติตามแนวทางที่มีการเสนอของเครือข่าย สำหรับการสื่อสารเพื่อการพัฒนาผ่านการสนทนากลุ่มย่อยและการสัมภาษณ์มากกว่า 10 ครั้ง เวทีใหญ่เพื่อแสวงหาข้อมูลและคืนข้อมูลพร้อมระดมความเห็นกว่า 5 ครั้ง ทำให้เกิดการหารือแลกเปลี่ยนในประเด็นต่างๆ ในการขับเคลื่อนการพัฒนาพื้นที่ผ่านมิติทางด้านวัฒนธรรม ทั้งนี้การสร้างความร่วมมือในการอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นไซ้ มีการดำเนินการดังนี้

ภาพที่ 1 แสดงกระบวนการที่ใช้ในการเปลี่ยนแปลงและการยอมรับของชุมชนเป้าหมาย

แหล่งที่มา : สุนทรชัย ชอบยศและคณะ (2562ข)

1. การสืบค้นข้อมูลทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นถือว่าเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการดำเนินวิจัย โดยคณะผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการศึกษาและสื่อสารร่วมกับชุมชนผ่านผู้สูงอายุผู้เป็นปราชญ์ด้านลิ้นไซ้ ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มย่อย (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้จากงาน เบ็ดกรู “เครื่องมือเก็บข้อมูล” ในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ของกาญจนา แก้วเทพ, 2564ก) และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับกลุ่มศิลปินหมอลำลิ้นไซ้ กลุ่มผู้สูงอายุที่เคยรับชมรับฟังหมอลำ

ลินไซ ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่นภายในพื้นที่ชุมชน อันเป็นการบอกเล่าเรื่องราวของประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของท้องถิ่นในมิติหมอลำในชุมชน เพื่อให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของคณะหมอลำลินไซ สภาพบริบทภายในพื้นที่ รวมไปถึงสถานการณ์ปัญหาเกี่ยวกับการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลินไซ ผลจากการสื่อสารผ่านการสืบค้นข้อมูลดังกล่าวทำให้ได้ข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่นช่วงเวลาหนึ่งของชุมชน (สุนทรชัย ชอบยศ, 2562ก) จึงนำไปสู่การประชุมเพื่อปรึกษาหารือและแสดงความคิดเห็นจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องภายในพื้นที่ในลำดับต่อไป

2. กระบวนการสร้างความตระหนักและความสำคัญในประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น
ภายหลังการสืบค้นข้อมูลประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องสื่อสารด้วยการนำเสนอข้อมูลทางประวัติศาสตร์ เพื่อการตรวจสอบข้อมูลและแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยมีขั้นตอนในการสร้างความตระหนักของชุมชนดังนี้

ประการแรก การชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต่อการพัฒนาท้องถิ่น
โดยผู้วิจัยได้สื่อสารผ่านการนำเสนอข้อมูลประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น ในเวทีเปิดโครงการวิจัย เพื่อให้เกิดการรับรู้ร่วมกันเกี่ยวกับข้อมูลที่มีในพื้นที่และถือว่าการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลอีกครั้งจากชุมชน ว่าข้อมูลที่ได้มาถูกต้องหรือไม่และควรเพิ่มเติมประเด็นใดอีกและยังได้อธิบายถึงความสำคัญของวรรณกรรมลินไซในฐานะวรรณกรรมร่วมสองฝั่งโขง และการยกตัวอย่างพื้นที่ต้นแบบที่น่าเอามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม มาขับเคลื่อนการดำเนินการพัฒนาพื้นที่ให้เกิดความยั่งยืน เพื่อให้เห็นความสำคัญของทุนทางวัฒนธรรมภายในท้องถิ่นของตนเอง เช่น การจัดการวัฒนธรรมผู้ไทบ้านภู จังหวัดมุกดาหาร เป็นต้น

ประการที่สอง การระดมปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และประยุกต์หมอลำลินไซ ผู้วิจัยได้ระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์ในการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลินไซ จากผู้ที่เข้าร่วมประชุมในเวที (Focus Group Interview) เพื่อให้เห็นปัญหาและความสำคัญของประวัติศาสตร์ มรดกภูมิปัญญาวัฒนธรรมภายในท้องถิ่นของตน ซึ่งมีลักษณะเป็นการไต่ระดับความคิดของกันและกันในเวทีประชุม (กาญจนา แก้วเทพ, 2564ก) โดยถือเป็นการสื่อสารสองทางระหว่างผู้วิจัยกับชุมชนเพื่อสะท้อนปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และประยุกต์หมอลำลินไซโดยมีปัญหาหลัก ๆ เช่น ขาดผู้นำและการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุที่เป็นศิลปินพื้นบ้านอีกทั้งไม่มีพื้นที่ให้เกิดกิจกรรมแก่กลุ่มผู้สูงอายุที่มีความสามารถเหล่านี้ การหลงลืมบทกลอน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังขาดความชัดเจนในการแสดงบทบาทเพื่อการอนุรักษ์มรดกและประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลินไซ ข้องกังวลด้านงบประมาณในการส่งเสริมกิจกรรมผู้สูงอายุและขาดการเชื่อมโยงมิติกิจกรรมในการประยุกต์หมอลำลินไซ ซึ่งจะเป็นฉากทัศน์ต่อไปในการแสวงหาแนวทางร่วมกันเพื่อการอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลินไซในลำดับต่อไป

3. การระดมความคิดเกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์และประยุกต์หมอลำลินไซ โดยเน้นภาคีเครือข่ายเป็นฐาน เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นหลังจากเกิดการระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์

ปัญหาในการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นไซ่ภายในพื้นที่บ้านห้วยหั่ว โดยภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องเพื่อร่วมแสดงความคิดเห็นจากสถานการณ์ปัญหา เพื่อนำไปสู่แนวทางการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นไซ่ให้เกิดความยั่งยืนผลจากการประชุมพบว่า ได้มีข้อเสนอสำคัญ ดังนี้ 1) การรวมกลุ่มของศิลปินหมอลำลิ้นไซ่เพื่ออนุรักษ์และเผยแพร่มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม 2) เสนอให้มีการดำเนินกิจกรรมประยุกต์ในหลายรูปแบบ เช่น การนำมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นไซ่เข้าไปในหลักสูตรท้องถิ่น การสร้างพื้นที่ให้เป็นแหล่งศึกษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เช่น การพัฒนาอุทยานป่าดูเจ้าปู่คำแสนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ ลิ้นไซ่ตำบลโนนซ้อ การนำมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นไซ่ มาเผยแพร่ในสื่อสาธารณะมากขึ้น ตลอดจนการเสนอให้องค์กรต่าง ๆ ได้มีกำลังในนามภาคีเครือข่าย เพื่อการส่งเสริมการดำเนินกิจกรรมของผู้สูงอายุ เพื่อการอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นไซ่

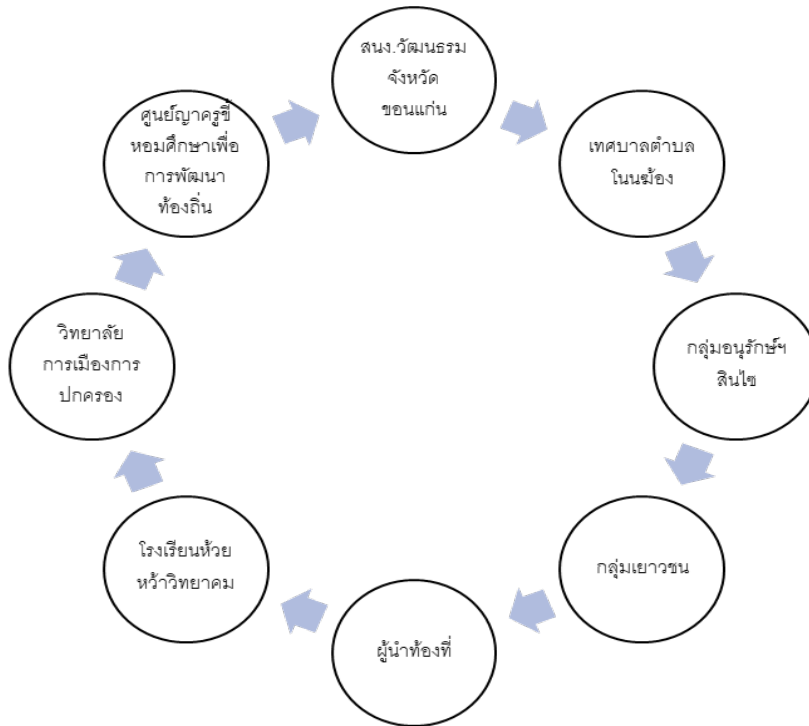
4. การปฏิบัติการที่เป็นรูปธรรมของเครือข่ายเพื่อการอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นไซ่

ประการแรก การจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นไซ่บ้านห้วยหั่ว มีการจัดการประชุมเพื่อแสวงหาแนวทางในการจัดตั้งกลุ่มเพื่อการอนุรักษ์และสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมภายในพื้นที่ ผลจากการประชุมนำไปสู่การจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ฯ หมอลำลิ้นไซ่บ้านห้วยหั่วเกิดขึ้นในที่สุด ซึ่งกลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุและผู้สนใจในหมอลำลิ้นไซ่ เพื่อร่วมกันขับเคลื่อนกิจกรรมและมีการสานสัมพันธ์ในกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่เคยมีมาก่อน

ประการที่สอง แนวทางในการจัดตั้งภาคีเครือข่ายความร่วมมือในการอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นไซ่ ภาคีเครือข่ายที่มาช่วยในการสนับสนุนส่งเสริมการดำเนินกิจกรรม เกิดจากการจัดการประชุมจากผู้นำท้องถิ่น เทศบาลตำบลโนนซ้อ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น โรงเรียนห้วยหั่ววิทยาคม กลุ่มอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นไซ่บ้านห้วยหั่ว กลุ่มเด็กและเยาวชน วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ศูนย์ญาครุฑชี้หมอลำลิ้นไซ่เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและดำเนินการจัดตั้งภาคีเครือข่ายที่จะช่วยหนุนเสริมและสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมให้เกิดความเข้มแข็งและเกิดความยั่งยืนภายในอนาคต

ประการที่สาม การลงนามในบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ในการอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นไซ่ การลงนามในบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ถือเป็นเอกสารที่เป็นทางการเพื่อเป็นหลักประกันสำคัญว่าภาคีจะร่วมกันส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นไซ่ภายในพื้นที่ต่อไป โดยได้ลงนามที่โรงเรียนห้วยหั่ววิทยาคม พร้อมกับเรียนเชิญตัวแทนชุมชน คณะครูนักเรียน ผู้นำทางศาสนา มาร่วมเป็นสักขีพยาน ทั้งนี้มีหน่วยงานที่เข้าร่วมได้แก่ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น เทศบาลตำบลโนนซ้อ กลุ่มอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นไซ่ โรงเรียนห้วยหั่ววิทยาคม วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม กลุ่มเยาวชน ศูนย์ญาครุฑชี้หมอลำลิ้นไซ่เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

พัฒนาท้องถิ่น ทั้งนี้องค์กรต่าง ๆ เหล่านี้มีบทบาทสำคัญที่จะอธิบายในประเด็น *สถานการณ์ใหม่ที่เปลี่ยนไปจากเดิม* ของบทความนี้

ภาพที่ 2 ภาคที่ร่วมผลักดันให้เกิดการอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม แหล่งที่มา : สุนทรชัย ชอบยศและคณะ (2562ค)

5. ผลการดำเนินกิจกรรมภายใต้ภาคีเครือข่ายความร่วมมือในการอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลีนไซ จากการขับเคลื่อนการดำเนินงานภายใต้ภาคีเครือข่ายความร่วมมือในการอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลีนไซ ได้นำไปสู่ผลการดำเนินกิจกรรมได้หลากหลายรูปแบบ ทั้งด้านการอนุรักษ์และการประยุกต์ กล่าวคือ 1) ด้านการอนุรักษ์ ได้แก่ การรวมกลุ่มอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลีนไซบ้านห้วยห้วย การเรียบเรียงและปริวรรตกลอนลำลีนไซฉบับบ้านห้วยห้วย (ดูเพิ่มเติมได้จาก สุนทรชัย ชอบยศ และคณะ, 2562ก) ได้สื่อคือหนังสือ “กลอนลำและประวัติศาสตร์หมอลำลีนไซบ้านห้วยห้วย ตำบลโนนฆ้อง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น” อันช่วยในการทบทวนกลอนลำและเผยแพร่ประวัติศาสตร์ชุมชนควบคู่ไปกับกลุ่มอนุรักษ์ฯ ที่เพิ่งก่อตั้งขึ้นใหม่ ส่วน 2) ด้านการประยุกต์ มีการพัฒนาอุทยานการเรียนรู้ลีนไซตำบลโนนฆ้องในบริเวณอุทยานป่าดูเจ้าปู่คำแสน การประยุกต์ทำลำลีนไซในกลุ่มกลองยาวบ้านห้วยห้วย การทดลองปฏิบัติชุมชน

ห้องเที่ยวทางวัฒนธรรม รวมถึงการพัฒนารูปแบบการประยุกต์สินค้าผ่านสมุดวาดภาพระบายสีสินค้าและการประยุกต์ผ่านเกม

6. การสรุปผลการดำเนินกิจกรรมภายใต้ภาคีความร่วมมือในการอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นไซ ผลจากการขับเคลื่อนการดำเนินงานภายใต้ภาคีเครือข่ายความร่วมมือในการอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นไซ โดยใช้พื้นที่เทศบาลเป็นศูนย์กลางในการสื่อสารการประชุมภาคี จากการดำเนินกิจกรรมได้หลากหลายรูปแบบ ได้มีการสรุปผลความร่วมมือกันในการส่งเสริมกิจกรรมผู้สูงอายุเพื่อการอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นไซ ทำให้ทราบว่าที่ผ่านมาได้มีการดำเนินการเรื่องใดร่วมกันบ้าง และในอนาคตจะก่อให้เกิดความร่วมมือในประเด็นใดเพิ่มขึ้นบ้าง เพื่อจะนำไปสู่การรู้จักสถานการณ์ความร่วมมือในปัจจุบันและนำไปสู่การขับเคลื่อนหรือพัฒนานโยบายสาธารณะในระดับต่าง ๆ ของภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้ข้อมูลซึ่งเป็นการทบทวนผลการดำเนินงานและการส่งต่อทางนโยบาย อันจะก่อให้เกิดความต่อเนื่อง และพัฒนาความร่วมมือให้ต่อยอดไปอีกได้

ความรู้หรือความเชี่ยวชาญที่ใช้

1. การสื่อสารเพื่อสร้างความร่วมมือในการพัฒนาท้องถิ่น

ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงชุมชนมีการใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม โดยตามรูปศัพท์แล้ว“การสื่อสาร” ถือเป็นคำศัพท์และแนวคิดกลางๆ ในศตวรรษที่ 20 มีการใช้ในฐานะที่เชื่อมโยงกับชุดคำศัพท์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น บทสนทนา การสนทนา ข้อมูลข่าวสาร โฆษณาชวนเชื่อ ความคิดเห็นสาธารณะ การประชาสัมพันธ์ วารสารศาสตร์ สื่อมวลชน การสื่อสารและเทคโนโลยี (Simonson et al., 2013) ในทัศนะของ เดวีย์ (Dewey) เห็นว่าการสื่อสารเป็นสิ่งที่วิเศษที่สุด (Carey, 2008) ทั้งนี้การสื่อสารไม่เพียงแต่เป็นเรื่องของการส่งข้อมูลเท่านั้น สำหรับ Habermas แล้วยังเป็นการสร้างหรือคงไว้ซึ่งความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นอีกด้วย (Fultner B., 2014) นอกจากนี้การสื่อสารยังเป็นกระบวนการที่มีพลวัตซึ่งผู้คนพยายามแบ่งปันสถานะภายในของตนกับผู้อื่นผ่านการใช้สัญลักษณ์ (Samovar et al., 2016) หากกล่าวถึงการสื่อสารที่ทรงอิทธิพลในโลกนี้อาจพิจารณาย้อนกลับไปยังสมัยมหาสงครามเพโลพอนีสเซียน (Peloponnesian War) ที่รัฐในสมัยกรีกโบราณมีการส่งทูตไปเจรจาระหว่างนครรัฐ เพื่อยุติปัญหาสงครามหรือเพื่อทำสงครามและทำตามประสงค์แห่งรัฐ เช่น รัฐโครีน (Corinth) ในฐานะพันธมิตรส่งทูตไปเจรจากับสปาร์ตา เพื่อให้ใช้กำลังรบกับเอเธนส์ที่กำลังเรืองอำนาจในจักรวรรดิแห่งกรีก หรือความพยายามของเอเธนส์ในการส่งทูตไปเจรจากับเมืองไคธีรา (Cythera) ในฐานะเมืองในอารักขาของสปาร์ตา สุดท้ายต้องรบพุ่งกันเพราะไม่ยอมรับการสื่อสาร โดยกระบวนการทางการทูตนั้น Thucydides มองว่าเป็นมหายุทธศาสตร์แห่งรัฐ เช่นเดียวกับมหายุทธศาสตร์ทางการทหาร การเมืองและเศรษฐกิจ (Kane, 2013 ; Platias and Koliopoulos, 2017) ในขณะเดียวกันการสื่อสารและวัฒนธรรมถือเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องมือทางอุดมการณ์ของรัฐ (Ideological State Apparatus: ISAs) ที่มี

อิทธิพลต่อผู้คนในรัฐตามนัยของหลุยส์ อัลธุสแซร์ (กาญจนนา แก้วเทพและสมสุข หินวิมาน, 2560; Louis Althusser, 2557; Ferretter, L., 2007)

สำหรับการสื่อสารในกระบวนการสร้างความร่วมมือ เป็นการเชื่อมการสื่อสารเพื่อสร้างความร่วมมือเพราะในการทำงานร่วมกันย่อมมีองค์ประกอบที่มีหลากหลายวัฒนธรรมและเป้าหมาย โดยต้องมีการแสวงหาจุดร่วมกันเพื่อทำให้การร่วมมือกันทำงานบรรลุภารกิจร่วมกัน ทั้งนี้ในทางทฤษฎีกาญจนนา แก้วเทพ (2548) ได้อธิบายว่าการสื่อสารเพื่อการพัฒนาเป็นลูกผสมระหว่างทฤษฎีการพัฒนาและทฤษฎีการสื่อสาร โดยแบ่งได้ 3 ยุคใหญ่ ๆ ด้วยกันคือ ยุคแรก (ทศวรรษ 1950) ทฤษฎีการพัฒนานั้นกระบวนการทำสังคมให้ทันสมัย เช่นการเปลี่ยนชนบทให้เป็นเมือง เปลี่ยนเกษตรให้เป็นอุตสาหกรรมโดยหน่วยงานของรัฐเป็นตัวนำการเปลี่ยนแปลง ส่วนทฤษฎีการสื่อสารยุคนี้สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาคือการสื่อสารแบบบนลงล่าง (Top-down/Vertical Communication) เป็นการสื่อสารที่รวมศูนย์และการสื่อสารทางเดียว เมื่อผลานเป็นกรอบแนวคิดการสื่อสารเพื่อการพัฒนาจะมีจุดมุ่งเน้นในการใช้สื่อสมัยใหม่ (โดยเฉพาะสื่อมวลชน) เชื้อในพลังอำนาจสื่อมุ่งเน้นศึกษาด้านกลยุทธ์ในการใช้สื่อ (Media Strategy) ในยุคที่สอง(ทศวรรษ 1970) ภายหลังการพัฒนาด้วยกระบวนการทัศนคติความทันสมัยได้มีการเสนอกระบวนการทัศนใหม่เพื่อคัดค้าน โดยการเสนอทฤษฎีพึ่งพา (Dependency Theory) โดยอธิบายการพัฒนาที่ผ่านมาเป็นสิ่งที่ทำให้ประเทศด้อยพัฒนาต้องพึ่งพาและขึ้นต่อประเทศพัฒนาแล้ว และยุคที่สาม (ทศวรรษที่ 1980) คือการเห็นผลลัพธ์การพัฒนาที่สร้างความเสียหายหลายด้านจนก่อให้เกิดแนวคิดใหม่ของการพัฒนาที่มาจากรากฐานของตนเอง (Indigenous Theory) แทนที่จากเดิมที่พึ่งพิงตะวันตกหันมาเน้นการพึ่งตนเองเป็นสำคัญและต้องเน้นการพัฒนาแบบประชาชนมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในทุกขั้นตอน ส่วนทฤษฎีการสื่อสารมีการเสนอการสื่อสารทางเลือก (Alternative Communication) เน้นการสื่อสารแนวระนาบ เช่น การสื่อสารชาวบ้านกับชาวบ้านรวมถึงการเปลี่ยนเป้าหมายจากการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวชักชวนเป็นการสร้างความเข้าใจร่วมกัน ดังนั้นการสื่อสารเพื่อการพัฒนาจึงให้ความสำคัญสูงสุดกับประชาธิปไตยทางการสื่อสาร คือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสื่อสารเป็นการสื่อสารที่ถือเอาการตอบสนองความต้องการของของชุมชนเป็นเป้าหมายหลัก การสื่อสารแนวระนาบจะเป็นประโยชน์ต่อการทำงานระหว่างเครือข่ายที่ไม่ใช้การรวมกันแล้วเน้นการบังคับบัญชา

สำหรับกระบวนการพัฒนาสมัยใหม่ที่เน้นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการถกแถลงและเสวนาเพื่อหาทางออกของปัญหาผ่านการปรึกษาหารือ ทฤษฎีการสื่อสารมีความสำคัญต่อกระบวนการแก้ไขปัญหาเหล่านั้น ในฐานะเป็นสิ่งที่สะท้อนปัญหาและความชัดเจนในการกำหนดวาระทางนโยบายผ่านมุมมองของฮาเบอร์มาส (Jürgen Habermas) (ปิยะพงษ์ บุษบงก์, 2560) การตัดสินใจโดยการปรึกษาหารือเป็นลักษณะสำคัญของประเพณีทางศาสนาและวัฒนธรรมส่วนใหญ่ ตัวอย่างเช่น ในระบอบประชาธิปไตยของเอเธนส์ การตัดสินใจครั้งสำคัญเกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมที่มีการพิจารณาโดยสาธารณะ ซึ่งประชาชนทุกคน (ไม่รวมผู้หญิง ทาส และเด็กทั้งหมด) ถูกคาดหวังให้เข้าร่วม แนวคิดสมัยใหม่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมอาจเริ่มต้นจากศตวรรษที่ 18 และ 19 โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากผลงานของ Rousseau และ John Stuart Mill (Mansuri, G., & Rao, V., 2012)

ทั้งนี้ในระบบประชาธิปไตยจะเน้นการทำงานจากล่างขึ้นบน (Bottom-up) ซึ่งเป็นแนวทางในการเสริมพลังชุมชน (Community Empowerment) ของ Glenn Laverack (2007 อ้างในสมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2563) เพื่อกระตุ้นให้ชาวบ้านสร้างอำนาจจากภายใน (Power from Within) และเชื่อมโยงสู่อำนาจร่วม (Power With) สำหรับการสร้างความร่วมมือของภาคีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนชุมชนเพื่อการเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้เทคนิคการสื่อสารแล้วยังต้องมีเทคนิคในการรับสารด้วย โดยเฉพาะการฟังแบบได้ยินหรือการฟังแบบให้เข้าใจความหมายและการแชร์ความเข้าใจนั้นร่วมกันในวงสนทนา ทั้งนี้กระบวนการในการสร้างสำนึกให้แก่ชาวบ้านของ เปาโล แฟร์ (Freire, 1986 อ้างในสมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2563) ต้องใช้กิจกรรมการสนทนาขนาดเล็กที่ไม่เป็นทางการหรือการรวมกลุ่มวัฒนธรรมเพื่อให้ประชาชนที่ประสบปัญหาาร่วมกันได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็น อันเป็นการช่วยสร้างมโนธรรมสำนึกของตนให้สูงขึ้น โดยหัวใจสำคัญของการเสริมพลังชุมชนคือการเปลี่ยนแปลงที่ตัวชาวบ้านและการเกิดจิตสำนึกใหม่จากวัฒนธรรมปิดปากเงียบสู่ความเชื่อมั่นในตนเองและกล้าส่งเสียงอย่างเสรีโดยเฉพาะสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน

Samovar et al.(2016) เห็นว่าหน้าที่ของการสื่อสารมีลักษณะสำคัญคือ การสื่อสารทำให้เราสามารถรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับบุคคลอื่นได้ การสื่อสารช่วยเติมเต็มความต้องการระหว่างบุคคล การสื่อสารสร้างอัตลักษณ์ส่วนบุคคล และการสื่อสารสามารถสร้างอิทธิพลต่อผู้อื่นได้เช่นกัน ส่วนการสื่อสารและการทำให้เป็นประเด็นสาธารณะนั้นในทัศนะของณรงค์ บุญสวยขวัญ (2552: 178–183) เห็นว่าสื่อคือเครื่องมือสำคัญในการช่วงชิงหรือการมีส่วนร่วมหรือการครอบครองสื่อ นับเป็นหัวใจในการสร้างการเมืองภาคพลเมืองหรือการเมืองภาคประชาชน การให้ชุมชนหรือภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้าง “สื่อ” และ “สาร” หรือมีสื่อใช้สื่อคู่กับสารซึ่งสามารถจำแนกสื่อออกได้เป็นสองลักษณะ 1) การสื่อสารทำความเข้าใจภายในขบวนการเคลื่อนไหวหรือภายในองค์กร เพื่อการระดม รวมพลัง รวมกลุ่ม หรือเพื่อให้เกิดความเข้าใจระหว่างกันเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายและวิธีการ โดยมีลักษณะเครื่องมือในการสื่อเช่น การสัมมนา อบรม การประชุมเชิงปฏิบัติการและการเสวนา แจ้งข่าวสารภายในกลุ่มหรือองค์กรให้แก่สมาชิก การจัดทำจดหมายข่าว การใช้สื่อวิทยุหรือกระจายข่าวจากชุมชน 2) การสื่อสารทำความเข้าใจกับภายนอกหรือสาธารณะ เป็นการแสดงการยอมรับของขบวนการเคลื่อนไหวจึงจำเป็นต้องมีการจัดการหรือเล่นกับข่าว เล่นหรือเคลื่อนไหวให้เป็นข่าวหรือทำให้เป็นประเด็นสาธารณะอันเป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีมีความชอบธรรมในชุมชน

ทั้งนี้สมศักดิ์ สามัคคีธรรม (2564) เห็นว่าปัจจัยที่เชื่อมโยงให้เกิดการทำงานร่วมมือกันนอกจากความไว้วางใจกันและกันของภาคี การมีค่านิยมร่วมกัน การมีภาวะผู้นำแบบกระจายแต่บูรณาการ การจัดการความขัดแย้งแล้วยังมีปัจจัยหนึ่งที่สำคัญคือการประสานและการสื่อสารอย่างเข้มข้น ทั้งนี้การสื่อสารอาจใช้วิธีการสำคัญๆได้แก่ 1) ผ่านการประชุม วิทยุชุมชน แผ่นพับ 2) ผ่านแกนนำแต่ละภาคี 3) การสื่อสารจากแกนนำไปสู่สมาชิก 4) การนำสมาชิกเข้าร่วมเวทีของแกนนำ 5) การสื่อสารจากสมาชิกไปยังภาคีอื่น ๆ โดยการสื่อสารอย่างเข้มข้นนี้จะก่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันของสมาชิกในแต่ละภาคี เกิดการแลกเปลี่ยนและวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ มีการประเมินสถานการณ์ร่วมกัน การสรุปงานและนำผลสะท้อนกลับมา

พัฒนางาน อันเสริมสร้างความเข้าใจตรงกันและไว้วางใจต่อกันในการเสริมแรงบวกในการร่วมมือกันและช่วยขจัดความขัดแย้งได้อีกด้วย ซึ่งในกรณีศึกษาจะพบการสื่อสารผ่านการประชุมค่อนข้างมากและอาศัยแกนนำแต่ละภาคีเข้าร่วมจนเกิดการตั้งสมาชิกเข้าร่วมในเครือข่ายในที่สุด

นอกจากนี้วสันต์ เหลืองประภัสร์ (2563: 499-151) เห็นว่าปัจจัยความสำเร็จในการสร้างความร่วมมือในการพัฒนาพื้นที่ ได้แก่ 1) การมีสายสัมพันธ์ระหว่างภาคีภาคส่วนต่าง ๆ ที่มีความแนบแน่นค่อนข้างสูงอันเกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันหลายระดับอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องตลอดช่วงเวลาการดำเนินโครงการความร่วมมือ ความถี่ของการประสานการทำงานร่วมกัน เป็นปัจจัยที่ส่งผลให้สายสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงในเครือข่ายมีความแนบแน่น 2) การจัดโครงสร้างเครือข่ายที่มีรูปแบบสายสัมพันธ์ที่ชัดเจนความเป็นทางการของสายสัมพันธ์ระหว่างภาคีสมาชิกมีผลต่อระดับเสถียรภาพของเครือข่าย 3) การทำหน้าที่ของผู้ประสานเชื่อมโยงภาคีและสร้างเครือข่าย ผู้ประสานเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในทุกช่วงของการบริหารจัดการแบบร่วมมือกันผู้ประสานเชื่อมโยงภาคีและเครือข่ายมีบทบาทในฐานะ “ตัวเชื่อม” ระหว่างองค์กรภาคีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยอาศัยทักษะในการเจรจาสื่อสารและทักษะในการประสานงานเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรภาคี นอกจากนี้อาจแสดงบทบาทในฐานะผู้นำของภาคีความร่วมมืออีกด้วย 4) การมีผู้จัดการเครือข่ายซึ่งเข้าใจกระบวนการทำงานของเครือข่ายในภาพรวมและเข้าใจการกำกับดูแลการทำงานของเครือข่ายให้มุ่งไปสู่เป้าหมายร่วม ผู้จัดการเครือข่ายต้องไม่ยึดติดกรอบคิดของระบบราชการที่เน้นอำนาจหน้าที่และการสั่งการหากแต่เห็นความสัมพันธ์ในแนวระนาบตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อการประสานงานระหว่างทุกฝ่ายให้ประสบความสำเร็จ 5) ความไว้วางใจซึ่งกันและกันระหว่างองค์กรภาคีสมาชิก อันเป็นรากฐานสำคัญในการระดมและแบ่งปันทรัพยากรภายในเครือข่ายอันเป็นเงื่อนไขสำคัญที่มีผลต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการทำงานร่วมกัน

สำหรับประเด็นวัฒนธรรมท้องถิ่นในอดีตถูกปิดกั้นในการสื่อสารหรือถูกกดทับรวมถึงถูกกลืนภายหลังการรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง ที่รัฐสยามมีความพยายามที่จะหลอมรวมภาษา วัฒนธรรม ศาสนา ที่ต้องเป็นแบบฉบับเดียวกับที่ส่วนกลางกำหนด โดยเฉพาะวัฒนธรรมท้องถิ่นถูกทำให้เลือนหายไปภายใต้กระแสของการสร้างวัฒนธรรมของชาติ อันเป็นความพยายามในการสร้างความเป็นหนึ่งเดียวของวัฒนธรรม ทั้งนี้วัฒนธรรมมีความสำคัญในโลกสื่อสารศึกษา ดังที่กาญจนา แก้วเทพและสมสุข หินวิมาน (2560) ให้เหตุผลว่ามีแนวทางใหญ่สองทางคือ แนวแรกคือเหตุผลโลกแห่งความจริงโดยเฉพาะการล่มสลายของวัฒนธรรมขนาดเล็กหรือวัฒนธรรมท้องถิ่นจำนวนมากจึงมีการผลักดันการศึกษาวัฒนธรรมให้เกิดขึ้น ในขณะที่เดียวกันวัฒนธรรมบางอย่างก็ดูจะถูกผลิตอย่างเฟื่องฟูจนกลายเป็นอุตสาหกรรมวัฒนธรรม และเกิดภาพลวงตาของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ถูกเลือกมาบางอย่างในการรักษาวัฒนธรรมเหล่านั้น ส่วนแนวทางที่สองนั้นคือเหตุผลทางวิชาการที่มีการนำทฤษฎีทางวัฒนธรรมมาใช้ในการวิเคราะห์กิจกรรมสื่อสารของมนุษย์โดยเน้นให้ความสำคัญกับอำนาจในการสื่อสารและการผลิตวัฒนธรรมร่วมสมัย โดยแนวคิดที่โดดเด่นคือทฤษฎีสำนักร่วมวัฒนธรรมศึกษาแห่งอังกฤษ (British Cultural Studies) โดยมีจุดเน้นการศึกษาเชิงสหวิทยาการ ทั้งนี้ทัศนะของทฤษฎีสำนักร่วมวัฒนธรรมศึกษาแห่งอังกฤษ มีมุมมองต่อ

แนวคิดเรื่องสื่อและการสื่อสารที่สำคัญคือ เน้นสื่อที่หมายถึงสื่อทุกประเภท ที่ไม่ได้หมายความเฉพาะสื่อมวลชนเพียงอย่างเดียว กล่าวคือรวมทั้งสื่อท้องถิ่น สื่อพื้นบ้าน เช่น เพลงพื้นบ้าน ในที่นี้อาจรวมทั้งหมอลำในอีสานด้วย ในขณะที่เดียวกันก็สนใจการศึกษาทั้งสื่อและสาร รวมทั้งคุณค่าและความหมายที่ถูกประกอบสร้างขึ้นผ่านกระบวนการสื่อสารนั้นๆด้วย การหยิบยกประเด็นการสร้างเครือข่ายเพื่อการส่งเสริมกิจกรรมผู้สูงอายุผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรม จึงเป็นการเปิดพื้นที่ ทั้งทางวัฒนธรรมท้องถิ่นและกิจกรรมของกลุ่มเปราะบางในสังคมในทางหนึ่งด้วย ในฐานะที่เป็นผู้ทรงพลังและอุดมด้วยภูมิปัญญา แต่อาจถูกละเลยในมิติเชิงนโยบาย

2. องค์ความรู้ด้านการสร้างความร่วมมือของท้องถิ่นจากกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) (สุนทรชัย ชอบยศและคณะ, 2563)

ประการแรก สร้างการตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาในการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญา ร่วมกัน การชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของสถานการณ์ปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบันโดยประสานงานผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และต้องอธิบายทวนทางวัฒนธรรมที่ค้นพบรวมถึงระดมปัญหาที่เกิดขึ้นโดยการตั้งคำถามภายในที่ประชุมเพื่อเกิดการอภิปรายแลกเปลี่ยนข้อมูลกัน

ประการที่สอง การให้ความสำคัญกับภารกิจขององค์กรภายในท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับ **ประเด็นการสร้างความร่วมมือ** ในกระบวนการสร้างความร่วมมือภายในท้องถิ่นจำเป็นต้องนำเสนอประเด็นที่เชื่อมโยงกับบทบาทหน้าที่และภารกิจขององค์กรของตนที่ดำเนินการอยู่ เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงในมิติการดำเนินงานร่วมกันให้มีประสิทธิภาพ เช่น การดำเนินการสร้างความร่วมมือในมิติประเด็นด้านภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมภายในท้องถิ่นที่ต้องอาศัยองค์กรภาคีเครือข่ายภายในพื้นที่ คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น ภาคประชาสังคมในชุมชน โรงเรียนในเขตพื้นที่ วัฒนธรรมอำเภอ ฯลฯ ซึ่งเป็นองค์กรที่มีภารกิจในการส่งเสริมในมิติภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมภายในท้องถิ่น ทำให้การดำเนินงานความร่วมมือได้มีแนวทางในการดำเนินงานอย่างหลากหลาย และการดำเนินกิจกรรมด้านความร่วมมือสอดคล้องกับภารกิจอำนาจหน้าที่ของแต่ละองค์กรในภาคีเครือข่าย

ประการที่สาม การสร้างความร่วมมือต้องมีเป้าหมายร่วมกัน การมีเป้าหมายร่วมกันในนามภาคีเครือข่ายความร่วมมือ เกิดจากการเห็นถึงสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นผ่านการสื่อสารของภาคีเครือข่ายเกิดความตระหนักและเห็นความสำคัญของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม จนนำไปสู่การสร้างความร่วมมือและมีเป้าหมายร่วมกัน เพื่อเป็นแนวทางในการประสานความร่วมมือของแต่ละภาคีเครือข่าย

ประการที่สี่ การประสานความร่วมมือและการสื่อสารอย่างต่อเนื่องและมีกิจกรรมที่ดำเนินงานร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้การสร้างภาคีเครือข่ายความร่วมมือเกิดผลที่เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น จำเป็นต้องเข้าไปประสานความร่วมมือจากองค์กรต่างๆภายในพื้นที่ การประสานความร่วมมืออย่างต่อเนื่องจะส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรและการกำหนดการดำเนินกิจกรรมร่วมกันในอนาคต โดยการประสานอาจมีทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์และโอกาสตามความเหมาะสม

ประการที่ห้า การสร้างกลไกความร่วมมือที่มีความชัดเจน โดยกลไกคือเครือข่ายทางวัฒนธรรมโดยมีการประสานงานระหว่างองค์กรภาคีเครือข่าย โดยเฉพาะการประสานงานระหว่างผู้ปฏิบัติงานที่รับผิดชอบโดยตรงในแต่ละหน่วยงานของเครือข่ายซึ่งถือได้ว่าเป็นอีกหนึ่งกลไกที่มีความสำคัญที่ทำให้กิจกรรมในนามภาคีความร่วมมือขับเคลื่อนไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะผู้ปฏิบัติงานจะเข้าใจและสามารถทำงานร่วมกับผู้ปฏิบัติงานคนอื่นได้ การประสานงานดังกล่าวไม่จำเป็นต้องประสานงานผู้ที่เป็นหัวหน้าองค์กรภาคีเครือข่ายโดยตรง

ประการที่หก กลไกภาคประชาชนต้องมีความเข้มแข็งในการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน โดยเสียงของประชาชนจะมีความหมายในการสื่อสารสาธารณะ ในการสร้างความร่วมมือในมิติด้านมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมภายในชุมชนท้องถิ่นนั้นกลไกที่สำคัญอย่างยิ่งคือ กลุ่มองค์กรภาคประชาชนที่มีภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าและเกิดการรวมตัวกัน เพื่ออนุรักษ์และสืบต่อมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยสามารถดำเนินกิจกรรมในหลากหลายรูปแบบ เช่น การเผยแพร่ การประยุกต์ การอนุรักษ์ ฯลฯ หากภาคประชาชนเกิดความเข้มแข็งจะนำไปสู่การของบประมาณในการสนับสนุนการดำเนินกิจกรรม และสามารถผลักดันนโยบายและข้อเสนอในการดำเนินกิจกรรมให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ประการที่เจ็ด การสนับสนุนภารกิจของภาคีเครือข่าย เป็นมิติที่เป็นผลในการสร้างภาคีเครือข่ายความร่วมมือ นอกจากการให้ข้อเสนอแนะ การแสดงความคิดเห็นแล้ว ภาคีเครือข่ายถือว่าเป็นกลุ่มองค์กรที่มีทรัพยากรที่สำคัญสามารถส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมในมิติทางด้านภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมภายในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี เช่น การเปิดพื้นที่ให้กับกลุ่มภาคประชาชนในการดำเนินงานด้านมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมภายในชุมชนท้องถิ่น การให้งบประมาณสนับสนุนการดำเนินกิจกรรม หรือแม้กระทั่งการประสานงานกับหน่วยงานอื่นๆหรือการประชาสัมพันธ์หอศิลป์

ประการที่แปด ความร่วมมือท้องถิ่นในมิติการเมืองท้องถิ่นในการดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรม นักการเมืองท้องถิ่นในระดับพื้นที่หรือในระดับจังหวัด มีผลต่อการขับเคลื่อนนโยบายเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น การเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างความร่วมมือและการเข้าถึงงบประมาณมีความสำคัญมากที่ฝ่ายการเมืองต้องเข้าใจบริบทพื้นที่ เพื่อทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการประสานงานในระดับจังหวัด เพื่อให้กลุ่มคนต่างๆ ภายในจังหวัดได้รับรู้ถึงภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ

ประการที่เก้า ความร่วมมือกับการสร้างนวัตกรรมท้องถิ่นที่เชื่อมโยงมิติด้านอื่น ๆ การสร้างความร่วมมือให้เกิดขึ้นในท้องถิ่นถือเป็นอีกหนึ่งนวัตกรรม ที่ส่งผลในการพัฒนาต่อยอด โดยการประยุกต์ใช้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นและเชื่อมโยงกับมิติด้านอื่นๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม ด้านสุขภาพ การสร้างผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ในขณะเดียวกันเครือข่ายความร่วมมือยังมีเกิดการฝึกกำลังเพื่อขับเคลื่อนการดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างเข้มแข็งและเป็นรูปธรรมภายใต้การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่เข้ามาเกี่ยวข้อง

ประการที่สิบ วัฒนธรรมกับการเชื่อมประสานกลุ่มองค์กรภาคีเครือข่ายในการดำเนินงานร่วมกัน การนำวัฒนธรรมซึ่งเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมาเชื่อมสัมพันธ์กับหน่วยงานองค์กรต่างๆที่

เข้ามาดำเนินงานร่วมกันอาจกล่าวได้ว่า “วัฒนธรรมเป็นจุดเชื่อมประสานการดำเนินงานร่วมกัน” ได้อย่างลงตัว

ทั้งนี้องค์ความรู้ในกระบวนการหรือแนวทางในการสร้างความร่วมมือของท้องถิ่น ในการส่งเสริมกิจกรรมผู้สูงอายุโดยการใช้นวัตกรรมภูมิปัญญาของท้องถิ่นสามารถดูเพิ่มเติมได้จากสุนทรชัย ชอบยศ และคณะ (2562) ที่ได้สรุปแนวทางการสร้างความร่วมมือของท้องถิ่นไว้เป็นคู่มือแนวทางการสร้างความร่วมมือในการส่งเสริมกิจกรรมผู้สูงอายุเพื่อการอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น อันเป็นดอกผลหนึ่งของกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research)

สถานการณ์ใหม่ที่เปลี่ยนไปจากเดิม

จากสภาพการณ์ในพื้นที่หมอลำสินไช้ในฐานะวัฒนธรรมของชุมชนกำลังสูญหายไปและร่วงโรยพร้อมสภาพผู้สูงอายุ ผู้คนในพื้นที่เริ่มไม่รับรู้เกี่ยวกับหมอลำสินไช้ อีกทั้งยังขาดการรวมกลุ่มและขาดพลังในการอนุรักษ์หมอลำสินไช้ และยังขาดมิติการเพิ่มมูลค่าให้สิ่งที่มีคุณค่า ประกอบกับที่ผ่านมามีนโยบายทั้งด้านวัฒนธรรมและการดูแลผู้สูงอายุ ยังขาดการส่งเสริมกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุโดยเฉพาะกิจกรรมในลักษณะการดึงศักยภาพผู้สูงอายุออกมาใช้หรือการนำทุนทางวัฒนธรรมมาใช้เพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่เท่าที่ควร ภายหลังจากการสื่อสารเพื่อสร้างความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายอันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสำคัญในพื้นที่ดังนี้

ประการแรก การสื่อสารเพื่อการพัฒนาก่อให้เกิดการรื้อฟื้นและสร้างการรับรู้คุณค่าของหมอลำสินไช้ในพื้นที่ ดังได้แสดงให้เห็นแล้วว่าก่อนการดำเนินโครงการวิจัยนั้นสภาพมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำสินไช้ ในพื้นที่อยู่ในช่วงอ่อนแอและร่วงโรยไปกับผู้สูงอายุผู้มีภูมิปัญญาด้านนี้ จากกระบวนการวิจัยก่อให้เกิดการรื้อฟื้นคืนชีพให้กับหมอลำสินไช้ในชุมชนบ้านห้วยหว้าอีกครั้ง ด้วยกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่พยายามให้ทุกฝ่ายตระหนักถึงความสำคัญและข้อดีของการอนุรักษ์หมอลำสินไช้และกิจกรรมทางเลือกที่จะใช้ในการประยุกต์ใช้วรรณกรรมสินไช้ด้วย ทั้งนี้กิจกรรมที่สะท้อนการรื้อฟื้น ได้แก่ การตระหนักและเล็งเห็นถึงความสำคัญของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำสินไช้ จนนำไปสู่การเรียบเรียงและปริวรรตกลอนลำสินไช้ ภายหลังจากเกิดการเสียชีวิตของครูทางด้านศิลปหมอลำสินไช้หลายท่านภายในชุมชนซึ่งส่งผลให้ศิลปะการแสดงและกลอนลำและประวัติศาสตร์ต่าง ๆ สูญสลายไปกับกลุ่มศิลปินที่เสียชีวิตเนื่องจากไม่มีการสืบทอดไว้ และจากการเสนอจากเวทีประชุมว่าเห็นควรมีการปริวรรตกลอนลำอย่างเป็นรูปธรรม ส่งผลให้กลุ่มศิลปินหมอลำสินไช้บ้านห้วยหว้าได้ดำเนินการรวบรวมเอกสารที่จัดบันทึกเกี่ยวกับกลอนลำสินไช้จากศิลปินหมอลำทั้งที่ยังมีชีวิตและเสียชีวิต แต่ยังคงมีเอกสารเกี่ยวกับกลอนลำเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง จนทำให้ได้เผยแพร่เอกสาร “กลอนลำและประวัติศาสตร์หมอลำสินไช้บ้านห้วยหว้า ตำบลโนนแฝง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น” (สุนทรชัย ชอบยศ และคณะ, 2562ก)

ประการที่สอง เกิดกลไกการทำกิจกรรมของกลุ่มอนุรักษ์หมอลำลิ้นช้อยอย่างต่อเนื่อง การรวมกลุ่มอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นช้อยบ้านห้วยหว่า (มีสมาชิกกลุ่ม 21 คน) ในส่วนการแสดงจะใช้เครื่องดนตรีเพียงกลองโทน ฉิ่ง และแคนเท่านั้น) เกิดขึ้นจากกระบวนการสืบค้นข้อมูลประวัติศาสตร์และสถานการณ์ปัญหาในการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นช้อยบ้านห้วยหว่า การประชุมในเวทีคืนข้อมูลสู่ชุมชน และเปิดโครงการวิจัย และเวทีการแสวงหาแนวทางร่วมกันในการขับเคลื่อนการดำเนินกิจกรรมในการอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นช้อย จึงนำไปสู่การเล็งเห็นความสำคัญของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นช้อยที่ทรงคุณค่าที่ปรากฏตัว และเกิดการแผ่กระจายภายในพื้นที่ดังปรากฏเกี่ยวกับประวัติศาสตร์หมอลำลิ้นช้อย จนนำไปสู่ข้อเสนอจากทุกภาคส่วนที่เห็นควรให้เกิดการรวมกลุ่มศิลปินหมอลำลิ้นช้อยบ้านห้วยหว่าเกิดขึ้นเพื่อการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นช้อย ตลอดจนการเผยแพร่และสร้างความตระหนักให้กับกลุ่มคนต่าง ๆ ให้มาเล็งเห็นถึงความสำคัญทุนทางวัฒนธรรมภายในชุมชนและเกิดการสนับสนุนการอนุรักษ์ร่วมกัน

ประการที่สาม สามารถสร้างมูลค่าให้กับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นช้อยได้ การพัฒนาการรวมกลุ่มกิจกรรมผู้สูงอายุภายใต้อนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นช้อย ได้รับการตอบรับจากชุมชนและสังคมอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2562-2564 พบว่ามีรายได้อันเกิดจากการแสดงมากถึง 263,000 บาท ซึ่งจากเดิมที่ชุมชนไม่ได้คิดถึงการเพิ่มมูลค่าทางวัฒนธรรมในกลุ่มผู้สูงอายุเลย ดังแสดงให้เห็นในตาราง

ปี	จำนวนงานที่แสดง(ครั้ง)	จำนวนเงิน(บาท)
2562	16	205,000
2563	4	32,000
2564	7	26,000
รวม	27	263,000

หมายเหตุ : โครงการวิจัยสิ้นสุดลงในปีพ.ศ. 2562 และยังมีโครงการพัฒนากลุ่มอย่างต่อเนื่องและทำให้กลุ่มมีรายได้อย่างต่อเนื่อง และงานแสดงลดลงเนื่องจากสถานการณ์การแพร่ระบาดโรคไวรัสโคโรนา 2019

ประการที่สี่ เกิดแหล่งเรียนรู้ชุมชนหรืออุทยานการเรียนรู้ลิ้นช้อย ผ่านการนำกลอนลำมาใช้ในการอธิบายเรื่องราวลิ้นช้อยในบริเวณดอนปู่ตา (อุทยานป่าดู่เจ้าปู่คำแสน) และเชื่อมต่อการวางแผนเพื่อการท่องเที่ยวชุมชนในอนาคต การผสมผสานพลังในท้องถิ่นและภาคส่วนต่าง ๆ โดยมีทีมวิชาการช่วยสนับสนุนด้านข้อมูล ผ่านการรวบรวมเอาองค์ความรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่นภายในชุมชนมาจัดเป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อให้เด็ก

เยาวชน และบุคคลทั่วไปสามารถเข้ามาศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเอง ถือเป็น การเพิ่ม การเข้าถึงพื้นที่แห่ง การ เรียนรู้ให้กับบุคคลทั่วไปได้เป็นอย่างดี และได้รับการสนับสนุนในการจัดทำอุทยานการเรียนรู้โดยวิทยาลัย การเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) มีทั้งหมด 9 สถานการเรียนรู้ตามการผจญภัยของสินไชตลอดทั้งเรื่องดังนี้ สถานที่ 1 ภูซวง, สถานที่ 2 ยักษ์กันดาร, สถานที่ 3 พญาช้าง, สถานที่ 4 ยักษ์ 4 ตน, สถานที่ 5 ยักษ์ขิณี, สถานที่ 6 นารีผล, สถานที่ 7 ยักษ์อัศมุขี, สถานที่ 8 เทพ กิณรี, สถานที่ 9 ยักษ์กุมภภัณฑ์ ซึ่งสถานการเรียนรู้เหล่านี้อยู่ที่บริเวณสวนสาธารณะเฉลิมพระเกียรติ ร.9 ที่ตั้ง อยู่บริเวณด้านทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นการใช้ประโยชน์พื้นที่และการรักษาป่าชุมชนไปในอีกทางหนึ่ง

ประการที่ห้า การทดลองปฏิบัติชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม กล่าวคือทางชุมชน และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องได้ดำเนินกิจกรรมการจัดแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมภายในพื้นที่โดยได้ ดำเนินการต้อนรับนิสิตจากวิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ระยะเวลาจำนวน 2 วัน 1 คืน โดยชุมชนได้ดำเนินการตลอดรับอย่างอบอุ่นตามวัฒนธรรมชาวอีสาน การเรียนรู้ฐานต่างๆ ภายในชุมชน เช่น อุทยานการเรียนรู้สินไช ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมภายในชุมชน และช่วงเย็นได้ทำกิจกรรม บายศรีสู่ขวัญตามวิถีคนอีสานที่ใช้ต้อนรับผู้ที่มาเยือน รับประทานอาหารเย็น (พาแลง) ร่วมกัน พร้อมชมการ แสดงการต้อนรับจากกลุ่มอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำสินไชบ้านห้วยหว้า และกลุ่มกลอง ยาวสินไช ที่เอกลักษณ์เฉพาะก่อให้เกิดความประทับใจต่อผู้ที่มาเยือน และเป็นหนึ่งอีกกิจกรรมที่เปิดพื้นที่ การแสดงของกลุ่มอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำสินไชต่อบุคคลภายนอกที่เข้ามาเยือน ทั้ง ยังเป็นการสร้างความสนุกสนานให้กับกลุ่มผู้สูงอายุที่เคยได้รับชมการแสดงหมอลำสินไชในช่วงอดีตได้เป็น อย่างดี

ประการที่หก การพัฒนารูปแบบการประยุกต์สินไชผ่านสมุดวาดภาพระบายสีสินไชและการ ประยุกต์ผ่านเกม เป็นการประยุกต์วรรณกรรมสินไชเพื่อเป็นสื่อการเรียนให้กับเด็กและเยาวชนภายใน ชุมชนผ่านรูปแบบการสมุดวาดภาพระบายสี โดยการนำเอาเรื่องราววรรณกรรมการผจญภัยที่ได้มีการ ดำเนินการติดตั้งอยู่บริเวณอุทยานการเรียนรู้สินไชเข้ามาประยุกต์ไว้ในรูปแบบของสื่อการเรียนการสอน และเป็นผลที่จะนำไปสู่พื้นที่แห่งการเรียนรู้วรรณกรรมสินไชที่เป็นมรดกที่ทรงคุณค่าของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสนุกสนานในการทำความเข้าใจเรื่องราววรรณกรรมสินไชมากยิ่งขึ้นจึงได้จัดทำคู่มือ เกมสินไชซึ่งเป็นการประยุกต์เกมจากท้องถิ่น โดยประกอบไปด้วย 1) เกมเตยสินไช และ 2) เกม Killer สินไช ภายในเกมจะอธิบายถึงเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมสินไช ตัวละคร เมืองสำคัญ กติกาการเล่น ตลอดจนสิ่งที่ได้จากการเล่นเกมในหลายด้านที่จะเป็นประโยชน์และสร้างทักษะที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน

ผลกระทบและความยั่งยืนของการเปลี่ยนแปลง

ประการแรก ผลกระทบทางนโยบายผ่านการขยายผลทางวัฒนธรรมของหน่วยงานนโยบาย การให้พื้นที่แก่กลุ่มอนุรักษ์ฯ ลินไซ ในฐานะเป็นฐานเรียนรู้ชุมชนชนของเทศบาลตำบลโนนซ้อง นอกจากนี้ยังได้ทำการแสดงในงานประเพณีบุญคุณลาน ข้าวโพดหวาน สานไมตรี ข้าวจีแซบ และงานกาชาดของอำเภอบ้านฝางประจำปี 2563 และการประยุกต์ลินไซตามโครงการอบรมพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม: อัตลักษณ์ลินไซ ภายใต้โครงการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวชุมชนปีงบประมาณ 2564 ของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้รับเชิญให้บรรยายประเด็นการอนุรักษ์หมอลำลินไซแก่สภาวัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น และการบรรยายการเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรมแก่ผู้นำท้องที่ทั้งจังหวัดซึ่งจัดโดยสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น

ประการที่สอง ผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมผ่านการรวมกลุ่มและการพัฒนาคลังกลุ่มอนุรักษ์ฯ การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุในนามกลุ่มอนุรักษ์ฯ และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลินไซ นอกจากหน่วยงานราชการให้ความสนใจแล้วยังมีการสื่อสารผ่านชีวิตประจำวันของชุมชนโดยกลุ่มอนุรักษ์ฯ ได้รับว่าจ้างให้แสดงในงานบุญอุทิศส่วนกุศล งานมหากฐิน งานพระราชทานเพลิงศพ กิจกรรมเกษียณอายุราชการของครู ทำให้หมอลำลินไซยังคงมีลมหายใจในชุมชนท้องถิ่น อย่างไรก็ตามแม้มีการรวมกลุ่มและแบ่งหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่ม แต่ก็ยังต้องพัฒนาสถานะองค์กรต่อไป ทั้งนี้หากพัฒนาเป็นองค์กรสาธารณประโยชน์ตามพระราชบัญญัติการจัดสวัสดิการสังคมยิ่งจะทำให้กิจกรรมของผู้สูงอายุมีการสนับสนุนจากภายนอกเพิ่มขึ้นและหากยกระดับเป็นกลุ่มระดับตำบลก็จะเป็นการขยายกลุ่มเป้าหมายมากขึ้น เนื่องจากตำบลแห่งนี้มีคณะหมอลำและอดีตหมอลำลินไซจำนวนมาก

ประการที่สาม ผลกระทบทางวิชาการ เกิดการเรียนรู้การวิจัยรับใช้สังคมและก่อให้เกิดการสื่อสารทางวิชาการผ่านบทความวิชาการเรื่องการสร้างความร่วมมือของท้องถิ่นในการส่งเสริมกิจกรรมผู้สูงอายุเพื่อการอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลินไซ ตีพิมพ์ในวารสารสถาบันพระปกเกล้า ปีที่ 18 ฉบับที่ 2 นอกจากนี้ยังตีพิมพ์เผยแพร่หนังสือชื่อ “กลอนลำและประวัติศาสตร์หมอลำลินไซบ้านห้วยหว้า ตำบลโนนซ้อง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น” เกิดสื่อการสอนชื่อ “สมุดวาดภาพระบายสีลินไซ” และ “คู่มือเกมลินไซ” นอกจากนี้หัวหน้าโครงการวิจัยได้รับเชิญจากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่นในการบรรยายเรื่องการจัดเก็บข้อมูลภูมิปัญญาวิถีวัฒนธรรม วันที่ 8 พฤษภาคม 2562 ณ หอประชุมแก่นเมือง ศาลากลางจังหวัดขอนแก่น นอกจากนี้ยังได้เผยแพร่ “คู่มือแนวทางการสร้างความร่วมมือในการส่งเสริมกิจกรรมผู้สูงอายุเพื่อการอนุรักษ์และประยุกต์ใช้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น” และรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เผยแพร่ในเว็บไซต์ของกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่นอีกด้วย (หมายเลขสืบค้น รว 305.2072ส789น2562)

ประการที่สี่ การเปิดพื้นที่การเรียนรู้หมอลำลินไซผ่านการสื่อสารสาธารณะในหลายระดับ กล่าวคือ การสื่อสารในทางวัฒนธรรมผ่านการเป็นหมุดหมายทางวัฒนธรรมหนึ่งในระดับพื้นที่ผ่านอุทยานการเรียนรู้ลินไซตำบลโนนซ้อง และผ่านการยอมรับทั้งระดับอำเภอในงานประเพณีบุญคุณลานของอำเภอ

บ้านฝาง ระดับจังหวัดผ่านงานเทศกาลหมอลำคานินัลจังหวัดขอนแก่น และระดับชาติผ่านรายการไม้คันทองคำหมอลำฝางเพชรสถานีโทรทัศน์ Workpoint ช่อง 23 (ผลงานการแสดงที่ถูกบันทึกไว้ในยูทูปของรายการ “ไม้คันทองคำหมอลำฝางเพชร” มีผู้ชม ณ วันที่ 24 มิถุนายน 2568 จำนวน 271,926 คน) ที่กลุ่มอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาหมอลำลิ้นไช้บ้านห้วยหว้าได้ทำการแสดงและสื่อสารหมอลำลิ้นไช้ผ่านการสื่อสารในวงกว้าง นอกจากนี้ The ISAAN RECORD สื่อข่าวออนไลน์ยังได้เผยแพร่กระบวนการทำงานโครงการและการสื่อสารสาธารณะในหัวข้อ “ถึงเวลาต่อลมหายใจ “หมอลำลิ้นไช้””

กล่าวได้ว่ากลุ่มอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นไช้ในฐานะภาคประชาสังคมหนึ่ง ในความหมายที่ยึดหยุ่นอันเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นทั้งหมดของกลุ่มโดยไม่ขึ้นกับรัฐหรือระบบตลาดและเป็นพื้นฐานแห่งเสรีภาพในการรวมกลุ่ม (Edwards, 2014; Wagne, 2012; Walzer, 1995) และได้ใช้กลไกกลุ่มในการทำงานทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างการสื่อสารทางวัฒนธรรมที่มีความหมายแก่ผู้คน ทั้งในผู้สูงอายุเองและช่วงวัยอื่น ๆ ในชุมชนท้องถิ่น อย่างไรก็ตามในอนาคตกลุ่มฯ อาจต้องมีการดำเนินการตามแนวทางของ Harris (2017) โดยต้องมีการจัดหาทรัพยากร (เวลา อาสาสมัคร เงินทุน) เพิ่มเติมเสมอ (Resource Procurement) ในขณะเดียวกันภาคประชาสังคมถูกท้าทายด้วยการแข่งขันทั้งเงินทุน (Competition) รวมถึงความร่วมมือกันทำงานอีกด้วย (Inter-organizational) ในขณะเดียวกันความคลาดเคลื่อนในการทำงานร่วมกันคือความรู้และความเชี่ยวชาญที่ต้องมีการทบทวนเสมอ (Collaboration Knowledge and Expertise) เช่นเดียวกับกลอนลำลิ้นไช้ นอกจากนี้กลุ่มกิจกรรมสังคมไม่มีภูมิคุ้มกันต่อความท้าทายขององค์กรท้าทายกับแรงกดดันจากสภาพแวดล้อมภายนอก เช่น แรงกดดันให้ปฏิบัติตามกฎระเบียบหรือความคาดหวังที่ไม่คุ้นเคย หรือความเป็นทางการมากเกินไป (Organizational Challenges) แต่องค์กรภาคสังคมต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพการบริหารของภาครัฐและในขณะเดียวกันรัฐเองต้องเข้าใจข้อจำกัดที่เป็นอุปสรรคต่อการทำงานขององค์กรภาคประชาชนด้วย การเข้าใจภาคประชาชนจะทำให้การจัดการภาคสาธารณะสามารถเคลื่อนไปได้เพื่อเป้าหมายในการพัฒนาร่วมกัน

สรุป

เมื่อสังคมก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (ประชากรอายุ 60 ปี ร้อยละ 20 ต่อประชากรทั้งประเทศในปี 2566) ประเด็นด้านการดูแลผู้สูงอายุมีความสำคัญเป็นเงาตามตัว โดยเฉพาะนโยบายเพื่อรองรับกลุ่มผู้สูงอายุที่ติดบ้าน ติดเตียง หรือติดสังคมต้องเตรียมพร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มติดสังคมที่สามารถเดินทางและทำกิจกรรมช่วยเหลือตนเองได้ รวมถึงมีองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมสามารถสร้างสรรค์กิจกรรมในชุมชนท้องถิ่นได้ กลไกรัฐที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญในการพัฒนาความร่วมมือในการส่งเสริมกิจการผู้สูงอายุโดยเฉพาะในบางพื้นที่มีข้อดีของชุมชน ที่มีศิลปวัฒนธรรมที่ฝังในตัวผู้สูงอายุ หากขาดการส่งต่อหรือไม่มีพื้นที่ทางวัฒนธรรมก็จะทำให้ขาดการรับรู้ของชุมชนและมองไม่เห็นทั้งเชิงคุณค่าและมูลค่า ยิ่งหน่วยงานทางนโยบายหากมองไม่เห็นความสำคัญก็จะละเลยไม่สามารถนำมาต่อยอดทางนโยบายได้ กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมก่อให้เกิดความร่วมมือ

ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนากิจกรรมผู้สูงอายุผ่านการพัฒนากลไกกลุ่มอนุรักษ์และประยุกต์หมอลำลิ้นไช้บ้านห้วยหว้า โดยมีกระบวนการสื่อสารทั้งภายในกลุ่มผู้สูงอายุและการส่งต่อมายังชุมชนและฝ่ายนโยบายทั้งระดับตำบล อำเภอและจังหวัด จนเกิดเครือข่ายวัฒนธรรมขึ้นในพื้นที่ เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายร่วมกันในการพัฒนาทั้งกิจกรรมผู้สูงอายุและการอนุรักษ์และประยุกต์หมอลำลิ้นไช้ กระบวนการเหล่านี้ได้สะท้อนการมีอำนาจของชุมชนในทางวัฒนธรรมในการสื่อสารกับฝ่ายนโยบายและเกิดการต่อยอดของกลุ่มอนุรักษ์ จนนำมาซึ่งรายได้และการตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมในตัวผู้สูงอายุ การพัฒนาในทิศทางนี้ที่นำวัฒนธรรมเล็ก ๆ ของชุมชนแต่มีความหมายสำหรับชุมชนท้องถิ่นและผู้สูงอายุ ช่วยสะท้อนให้เห็นว่าแต่ละพื้นที่ย่อมมีอัตลักษณ์เฉพาะสิ่งเหล่านี้สามารถช่วยผู้คนผ่านพื้นที่ด้วยวัฒนธรรมหากมีการศึกษาด้วยกระบวนการสื่อสารชุมชนเพื่อการพัฒนาในแต่ละบริบทก็จะก่อให้เกิดการพัฒนาผู้สูงอายุบนฐานทุนของชุมชนที่เกิดการผนึกกำลังของเครือข่ายเพื่อมุ่งเป้าหมายสู่สังคมอยู่ดีมีสุขร่วมกัน

เอกสารอ้างอิง

กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2561). **มาตรการขับเคลื่อนระเบียบวาระแห่งชาติ เรื่องสังคมผู้สูงอายุ.**

กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์สามเสดา.

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2559). **รายงานผลการสังเคราะห์งานวิจัยด้าน**

ผู้สูงอายุ พ.ศ. 2549-2558. กรุงเทพฯ : สำนักงานปลัดกระทรวงกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

กาญจนา แก้วเทพ. (2564ก). **เปิดกรู “เครื่องมือเก็บข้อมูล”ในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น.** กรุงเทพฯ:

สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ(วช.).

กาญจนา แก้วเทพ. (2564ข). **หลักการและแนวคิดในการพิจารณาโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น (CBR)**

แนวคิดและประสบการณ์ของ CBR ภาคกลาง ตะวันตก ตะวันออก. กรุงเทพฯ: สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ(วช.).

กาญจนา แก้วเทพ. (2548). **ก้าวต่อไปของการสื่อสารเพื่อการพัฒนาชุมชน.** กรุงเทพฯ: สำนักงาน

กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

กาญจนา แก้วเทพและสมสุข หินวิมาน. (2560). **สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับ**

การสื่อสารศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 3. มหาสารคาม : อินทนิล.

จรัส สุวรรณมาลาและคณะ. (2549). **ข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นในประเทศไทย.**

กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

จรัส สุวรรณมาลาและคณะ. (2548). **นทานุกรมวัฒนธรรมท้องถิ่นไทยประจำปี พ.ศ.2547.** พิมพ์ครั้งที่ 3.

กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

- ปิยะพงษ์ บุษบงก์. (2560). **การวิเคราะห์นโยบายและการวางแผนแบบปรีกษาหารือ**. กรุงเทพฯ: คอมม่อนบุ๊กส์
- ปิยากร หวังมหภาพร. (2551). **นวัตกรรมการนำนโยบายผู้สูงอายุไปปฏิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**. วารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 39(1), 219–247.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2559). **สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย 2559**. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ (กผส.).
- วสันต์ เหลืองประภัสร์. (2563). **การอภิบาลบนฐานความร่วมมือ : สภาวะสังคมไร้ศูนย์กลางการแตกกระจายในระบบบริหารราชการแผ่นดินและแสวงหาตัวแบบใหม่ในการขับเคลื่อนภารกิจภาครัฐ**. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- สมศักดิ์ สามัคคีธรรม. (2564). **เอกสารประกอบการบรรยายรายวิชาการจัดการปกครองสาธารณะ (Public governance)**. หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองและยุทธศาสตร์การ พัฒนา. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สมศักดิ์ สามัคคีธรรม. (2563). **การเสริมพลังชุมชนกับการพัฒนาที่ยั่งยืน**. (เอกสารอัดสำเนา). กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สุนทรชัย ชอบยศ. (2562ก). **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นที่เข้มแข็งและยั่งยืน**. **วารสารสถาบันพระปกเกล้า**. 17(2), 115–138.
- สุนทรชัย ชอบยศ. (2562ข). **ลินไซธิปไตย**. มหาสารคาม: ศูนย์ญาครุฑีหอมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น.
- สุนทรชัย ชอบยศ และคณะ. (2562ก). **กลอนลำและประวัติศาสตร์หมอลำสินไซบ้านห้วยหว้า ตำบลโนนฆ้อง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น**. มหาสารคาม : อภิชาตการพิมพ์.
- สุนทรชัย ชอบยศ และคณะ. (2562ข). **คู่มือแนวทางการสร้างความร่วมมือในการส่งเสริมกิจกรรมผู้สูงอายุเพื่อการอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น**. มหาสารคาม: วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สุนทรชัย ชอบยศ และคณะ. (2562ค). **แนวทางการสร้างความร่วมมือขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมกิจกรรมผู้สูงอายุในการอนุรักษ์และประยุกต์ใช้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น : กรณีศึกษาการอนุรักษ์หมอลำสินไซ ตำบลโนนฆ้อง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น**. มหาสารคาม: รายงานฉบับสมบูรณ์. ชุดโครงการศูนย์ส่งเสริมและประสานงานวิจัย เพื่อการปกครองตนเองของท้องถิ่น (สปวท.) สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- สุนทรชัย ชอบยศและคณะ.(2563). **การสร้างความร่วมมือของท้องถิ่นในการส่งเสริมกิจกรรมผู้สูงอายุเพื่อการอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำสินไซ**. **วารสารสถาบันพระปกเกล้า**. 18(2)

อเนก เหล่าธรรมทัศน์. (2552). **แปรถิ่นเปลี่ยนฐาน: สร้างการปกครองท้องถิ่นให้เป็นฐานของ**

ประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Carey, J. W. (2008). **Communication as culture, revised edition: Essays on media and society.** Routledge.

Ferretter, L. (2007). **Louis Althusser.** Routledge.

Fultner B. (2014). **Communicative action and formal pragmatics.** In Jürgen Habermas Key Concepts. Barbara Fultner (Ed.). Routledg.

Kane, Thomas M. (2013). "Honour, Interest and Fear" in Kane, Thomas M. (2013). : **Strategy Key Thinkers.** Cambridge: Polity Press: 30–50.

Louis Althusser. (2557). **อุดมการณ์และกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐ. กาญจนมา แก้วเทพ. (แปล).**

พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.

Platias and Koliopoulos. (2017). **Thucydides on Strategy.** New York : Oxford University Press.

Harris, M. (2017, December). UK Civil Society: changes and challenges in the age of new public governance and the marketized welfare state. In **Nonprofit Policy Forum** 8(4), 351–368). De Gruyter.

Mansuri, G., & Rao, V. (2012). **Localizing Development: Does Participation Work?.** The World Bank.

Samovar et al. (2016). **Communication Between Cultures.** Cengage Learning.

Simonson, P., Peck, J., Craig, R. T., & Jackson, J. (Eds.). (2013). **The Handbook of Communication History.** Routledge.

Edwards, M. (2014). **Civil Society,** 3rd ed. Cambridge: Polity Press.

Wagner, A. (2012). "Third Sector' And/Or 'Civil Society': A Critical Discourse about Scholarship Relating to Intermediate Organisations." **Voluntary Sector Review.** 3(3), 299–328.

Walzer, M., ed. (1995). **Toward a Global Civil Society.** Oxford: Berghan.

Osborne, S. P. (2010). **The New Public Governance?.** Routledge.

Henry, N. (2018). **Public Administration and Public Affairs.** 13th ed. Routledge.

Denhardt, J. V., & Denhardt, R. B. (2015). **The New Public Service: Serving, not Steering.** Routledge.